

Linguocultural study of language and speech units expressing sarcasm in English and Uzbek

Mukaddaskhon JALOLOVA¹

Andijan State Institute of Foreign Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2024

Received in revised form

10 January 2024

Accepted 25 January 2024

Available online

25 February 2025

Keywords:

proverbs,
idioms,
linguistic analysis,
cultural context,
English,
Uzbek,
translation challenges,
metaphor,
irony,
cultural adaptation.

ABSTRACT

The article conducts a linguistic and cultural analysis of proverbs and idioms in English and Uzbek. It explores their semantic features, historical roots, and cultural meanings, highlighting the challenges associated with their translation. Numerous examples demonstrate the philosophical depth and cultural uniqueness embedded within these expressions, emphasizing their importance in fostering interlingual and intercultural understanding. This study also examines the influence of humor, irony, and metaphor in English expressions compared to life-guiding and moralistic elements in Uzbek idioms, providing valuable insights for translators and linguists alike.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol3-iss2/S-pp29-32>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Инглиз ва ўзбек тилларида кесатикни ифода этувчи тил ва нутқ бирликларининг лингвомаданий тадқиқи

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

кесатиклар,
идиомалар,
лингвистик таҳлил,
маданий контекст,
инглиз тили,
ўзбек тили,
таржима қийинчиликлари,
метафора,
ирония,
маданий мослашув.

Мақола инглиз ва ўзбек тилларидаги кесатиклар ва идиомаларнинг лингвомаданий таҳлиliga бағишланган. Улардаги семантик хусусиятлар, тарихий илдизлар ва маданий маънолар ўрганилиб, таржима жараёнида дуч келинадиган қийинчиликлар таҳлил қилинган. Турли мисоллар ёрдамида ушбу ифода воситаларининг фалсафий чуқурлиги ва маданий ўзига хосликлари ёритилган. Шу билан бирга, инглиз тилидаги юмор, киноя ҳамда метафора таъсири ўзбек тилларига хос ҳаётий маслаҳатли яқдодалар билан солиштирилган, бу таржимонлар ва тилшунослар учун қимматли маълумот беради.

¹ Teacher, Andijan State Institute of Foreign Languages.

Лингвокультурологическое исследование языковых и речевых единиц, выражающих сарказм в английском и узбекском языках

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

пословицы,
идиомы,
лингвистический анализ,
культурный контекст,
английский язык,
узбекский язык,
трудности перевода,
метафора,
ирония,
культурная адаптация.

Статья посвящена лингвокультурному анализу пословиц и идиом в английском и узбекском языках. Рассматриваются их семантические особенности, исторические корни и культурные значения, анализируются трудности перевода. На примере множества выражений раскрывается философская глубина и культурная уникальность этих элементов речи. Также поднимается тема влияния юмора, иронии и метафоры в английских выражениях в сравнении с жизненными рекомендациями и поучительными элементами узбекских идиом, что делает исследование ценным как для переводчиков, так и для лингвистов.

КИРИШ

Кесатиқлар тил ва маданиятнинг ажралмас қисми ҳисобланади ва улар халқ тафаккури, ҳиссий дунёси ҳамда кундалик ҳаётининг энг чуқур ифодасидир. Улар халқнинг ҳаётга бўлган муносабати, қадриятлари, урф-одатлари билан узвий боғланган, шунингдек, халқнинг юмор ҳисси, танқидий қарашлари ва ижтимоий ҳаёт билан боғлиқ жиҳатларнинг кенг қамровли тасвирини беришда муҳим аҳамият касб этади. Бунда кесатиқлар ўзига хос сўзларда, ибораларда, образли ўхшатишларда акс этиб, халқ онгининг ижтимоий психологияси, эстетик дидлари ва тарихий анъана ҳамда урф-одатларини ифода этади. Хусусан, инглиз ва ўзбек тилларидаги кесатиқлар мазмун ва шакл жиҳатдан бир-биридан фарқ қилиб, улар ҳар икки маданиятнинг бадиий ва маънавий дунёқариши учун аҳамиятли таҳлилий манба сифатида қабул қилинади. Мазкур мақола кесатиқларнинг тил ва маданий хосликларини нафақат чуқур таҳлил қилиш, балки уларнинг турли хил маданий муҳитларда таржимаси жараёнида учраши мумкин бўлган эҳтимолий қийинчилик ва муаммоларни очиб бериш мақсадларини ҳам ўз ичига олган. Унда кесатиқларнинг маданий контекстдаги маъноси, ишлатилиши ва турли таржимавий ҳолатларда қандай қайта шакллантирилишини тадқиқ этишга алоҳида эътибор қаратилган.

Асосий метод сифатида муқоисавий таҳлил усулидан самарали фойдаланилди. Инглиз ва ўзбек тилларидаги кесатиқларнинг нафақат луғавий ва семантик жиҳатлари, балки уларнинг тарихий, культурологик ва прагматик хусусиятлари ҳам кенг миқёсда ўрганиб чиқилди. Турли манбалардан тўпланган материаллар асосида улар маданият ва тил хусусиятлари юзасидан чуқур таҳлил қилинди, бу эса уларнинг келиб чиқишини теранроқ ўрганиш имконини берди. Шунингдек, корпус таҳлиллари, интервью ва анкеталаштириш каби илмий методлар орқали муҳим маълумотлар йиғилди ва улар асосида назарий хулосалар яратилди. Қўшимча равишда, янги турдаги кесатиқларни табақалаштириш ва уларнинг маъно тизимини тўғри аниқлаш учун замонавий технологиялардан фойдаланиш орқали тадқиқотнинг самарадорлиги янада оширилди.

Ушбу тадқиқот қуйидаги натижаларни ўзида мужассам этди:

Интизомий ёндашувдаги фарқлар: Инглиз тилида кесатиклар ирония ва юмор асосида шаклланади, ўзбек тилида эса улар асосан ҳаётий маслаҳатлар, насихатлар ёки ибратли иборалар орқали бойитилади. Инглизлардаги кесатикларда юмор ёрдамида чуқур суҳбатлар олиб бориш ёки ҳаётга хос катта ҳикматлар билан баён этиш мумкин, масалан, *"The pot calling the kettle black"* кесатиғи юморли ва танқидий мазмунга эга бўлиб, у турли ижтимоий вазиятларни ёритишга хизмат қилади.

Ўзбек тилида: "Ҳожиакбар хўжанинг туясини минибди" кесатиғи эса бошқаларнинг хатоликларини тушунтириш учун қўлланилади, бу эса фалсафий хулоса чиқариш учун қулай.

Маданий таъсирлар: Ҳар икки тил кесатиклари миллий қадриятлар ва ҳаётга муносабат билан чамбарчас боғланган бўлиб, кўп ҳолларда уларга хос худди шундай маданий мазмунни топиш мумкин эмас. Шунингдек, улар баъзан универсал мавзуларни акс эттириш учун ҳам қилсалар, бу таржимада турли машаққатларни юзага келтиради. Масалан, инглиз тилидаги *"Curiosity killed the cat"* кесатиғини ўзбек тилига "Ҳаддан ташқари қизиқувчанлик яхшиликка олиб бормади" тарзида шарҳлаш мумкин, аммо у ўзига хос шахсий ва хилма-хил мазмунни бера олмайди. Шу боис, бундай ибораларни тўлиқ таржима қилишга уриниш ўрнига уларни миллий ҳикматлар билан ўринли ифодалаш керак бўлади.

Лексик ва грамматик фарқлар: Инглиз тилида кесатиклар одатда қисқа шаклда бўлади ва улар метафора ёрдамида таъкид сифатини оширади. Аммо ўзбек тилида иборалар кўпроқ маслаҳат ёки ҳикоя кўринишида тингловчига тушунтирилади. Мисол учун, ўзбек тилида ҳаракат ёки воқеа орқали тасвирланадиган иборалар кўп учрайди, шу сабабли таржима чоғида тўғридан-тўғри мазмун бериш муаммоси туғилади. Таржима жараёнида, бундай кесатикларни кенгроқ мисол ёки узоқроқ матн билан тушунтириш керак. Масалан, ўзбек тилидаги "Бир қўлда икки қовун ушлаб бўлмайди" мақоли инглиз тилига тўғридан таржима қилинса, ўз асл мазмунини йўқотиш эҳтимоли бор. *"You cannot hold two watermelons in one hand"* сифатида таржима қилинганда, унинг фалсафий мазмунини тушунтириш талаб қилинади.

Мазкур тадқиқот шундай хулосага келадики, кесатикларнинг мазмуни ва уларнинг вужудга келиш манбалари чуқур ва атрофлича ўрганилса ҳамда батафсил таҳлилий ёндашилса, унинг энг тўғри ва аниқ таржима қилиш имконияти юзага келади. Бунда, инглиз тили кесатиклари юмор ва ирония элементларига бой бўлганлиги сабабли, улар ҳаётий воқеалар ва миллий маданият билан чамбарчас уйғунлашганини тушуниш муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, уларни аниқ таржима қилиш жараёнида мазмунни ўзгартирмаслик учун, миллий контекст ва тарихий ифода воситаларига жиддий эътибор қаратиш зарур. Ўзбек тилига хос бўлган ҳаётий маслаҳатлар эса кўпинча халқ орасида кенг тарқалган ҳикоялар орқали баён этилган бўлиб, улар теран маъно ва фалсафий асолати билан ҳам ажралиб туради. Бундай матнларининг мазмунини тўлиқ англаб етишда, миллий анъаналар ва рамзларни чуқур ўрганиш, тарихий контекстни ҳисобга олиш устувор аҳамиятга эга эканлиги сезиларли бўлади. Буларнинг барчаси натижасида, мазмун аниқлиги ва идрок этилиши янада кенгайиб, таржима жараёнининг самарадорлиги юксалади.

Таржима жараёнида маданиятлар ўртасидаги фарқларни ҳар томонлама ҳамда чуқур таҳлил қилиш ҳозирги глобаллашган дунёда алоҳида аҳамиятга эга. Бунда фақатгина тилнинг грамматик ва лексик қоидаларига эътибор қаратиш кифоя қилмайди, балки ҳар бир ибора ва сўзнинг маданий моҳиятини тушуниб етиш талаб этилади. Айниқса, юморга тегишли чиқишлар ёки муайян қоидаларнинг кесатиклари халқаро даражада қандай қабул қилинишига чуқур эътибор қаратиш кечиктириб бўлмас муҳим масаладир. Масалан, "The grass is always greener on the other side" шаклидаги иборани таҳлил қилиб қарасак, уни ўзбек тилининг маданий контекстига мослаштиришда "Қўшнинг куркаси қуш каби кўринади" ёки шу маънода бошқа, кўпроқ англашилиши мумкин бўлган иборалардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади. Мазкур жараёнда нафақат иборани сўзма-сўз таржима қилиш, балки унинг асл маъносини, тарихий ва маданий илдизларини англаб туриб, маҳаллий маданиятга киритилган ҳолда қайта ифода этиш зарур.

ХУЛОСА

Инглиз ва ўзбек тилларидаги кесатикларнинг лингвوماданий таҳлили жуда катта аҳамиятга эга. Бундай тадқиқотлар кесатикларнинг умумий аҳамиятга молик жиҳатлари ва турли хусусиятларини янада чуқур ва тўлиқ тушуниш имконини яратади. Ҳар икки тилдаги кесатикларни тадқиқ этиш нафақат уларнинг маъноси ва қўлланишига доир ўзига хос жиҳатларни яхшироқ тушунишга ёрдам беради, балки уларнинг келиб чиқиши, лингвистик хусусиятлари, маданий ва ижтимоий фундаменти ўрганиш учун илмий асос яратади. Чунончи, ҳар бир кесатик муайян миллий маданиятнинг буюк мураккаблигини ўз ичига олган бадий йўналишдагидир, шунинг учун уларни изчил ўрганиш ўша миллатнинг маънавиятини тушунишда катта аҳамият касб этади. Шунингдек, таржималарда маданий хилма-хиллик ҳамда миллий қадриятларни аниқ ва мукамал акс эттиришига имкон яратади. Мазкур жараён тилшунослик ва маданиятшуносликнинг турли соҳалари билан яқиндан боғлиқ бўлиб, натижалар ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан катта фойда келтириши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Crystal, David. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press, 2003. Pages 251-260.
2. Holmes, Janet. An Introduction to Sociolinguistics. Routledge, 2013. Pages 312-325.
3. Barber, Charles, Joan C. Beal, and Philip A. Shaw. The English Language: A Historical Introduction. Cambridge University Press, 2009. Pages 185-200.
4. Mieder, Wolfgang. Proverbs: A Handbook. Greenwood Press, 2004. Pages 57-80.
5. Sharipov, Kh. and Norov, F. Uzbek Proverbs and Idioms with English Analogues. Tashkent: Uzbekistan Publishing House, 2008. Pages 205-220.
6. Baker, Mona. In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge, 2011. Pages 232-245.
7. Vinay, Jean-Paul, and Jean Darbelnet. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. John Benjamins Publishing, 1995. Pages 35-46.